

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם כהן (אברהם) עזור, קרית אתא
תאריך: 24.5.1999
מראיין: אריה כהן

- אריה כהן: מר כהן עזור, תסביר בהתחלה לגבי שם המשפחה שלך. מה זאת אומרת גם כהן וגם עזור?
- כהן עזור: השם הפרטי זה עזור. המשפחה זה כהן. בקמישלי לא היה כהן, היינו מפחדים לומר כהן. היה אברהם על [שם] סבא שלי, משפחת הסבא.
- ש: אברהם זה על שם הסבא?
- ת: כן. אבא שלי היה מרדכי.
- ש: אז עכשיו אני מבין ששם המשפחה הוא כהן והשם הפרטי עזור.
- ת: כן. בקמישלי היו אומרים עזור אברהם.
- ש: על שם הסבא?
- ת: כן. זה היה שם המשפחה.
- ש: בסדר. איפה חיית בסוריה?
- ת: בקמישלי.
- ש: מתי נולדת?
- ת: נולדתי ב-41.
- ש: מה היה לכם בקמישלי? ממה התפרנסתם?
- ת: בהתחלה היה, לא היה תלמוד תורה. היה בית כנסת עד שנת 50' והממשלה סגרה. למה? ... תלמוד תורה. המתפללים היו מתפללים. ... שם לא היו ... הקהילה. לא היו כל כך הרבה.
- ש: כמה אנשים באמת היו בקמישלי?
- ת: לפני שאני ... שמעתי, היו כמעט 1,200 נפשות. לא משפחות. אחר כך כשאני ... אנשים ברחו, עזבו.
- ש: מתי כשגדלת? כשהיית בן עשר, שתיים-עשרה?
- ת: שמעתי מאנשים שאמרו שהיו 1,200. עד שהבנתי הייתי בן עשר וחצי, אחת עשרה. יצאתי לעבוד, כי לא היה בית ספר ...
- ש: לא היה בית ספר? לא היה תלמוד תורה?
- ת: לא. של יהודים לא. חלק הלכו לנוצרים, חלק הלכו ... אני לא הלכתי. אני התחלתי לעבוד.
- ש: בגיל 11?
- ת: כן. 11, 12.
- ש: כמה יהודים היו אז בקמישלי?
- ת: כמעט 400. כל פעם היו הולכים.
- ש: יוצאים מסוריה ובורחים?
- ת: בורחים לחלב. הבריחה התחילה בשנת 59'.

ש: תיכף נגיע לזה. אבל בתחילת שנות החמישים, כשהיית בן 12 פחות או יותר, במה היהודים התעסקו שם בקמישלי? מה הם עשו?

ת: חלק גדול היו עובדים בבדים. היו מוכרים לערבים. חלק היו תופרים, כמו גלביות לנשים ולגברים. וחלק היו עובדים אצל אנשים [בשכר] חודשי.

ש: היו פועלים.

ת: פועלים.

ש: ליהודים הקמישלים לא היו קרקעות אדמה לעבד, להיות חקלאים?
ת: לא.

ש: חוץ מקמישלים היו באזור עוד יהודים?

ת: היו בקמישלי, חלב ודמשק.

ש: לא, באזור של קמישלי?

ת: היה כפר שקראו לו עוויג'ה. הם באו בפעם אחת, ברחו כולם ביחד. 94 נפשות ...

ש: כן, אני זוכר את הנושא הזה. אבל מתי הם ברחו, באיזו שנה?

ת: הם ברחו ב-64'.

ש: אה, ב-64'. עוד מעט נגיע ל-64'. אז אתה אומר שחוץ מקמישלי היה כפר עוויג'ה.

ת: כן, עוויג'ה. זה רבע שעה ברגל.

ש: הם היו חקלאים שם?

ת: כן.

ש: היהודים שם עסקו בחקלאות?

ת: לא בחקלאות. היה להם ... בשר, ואלה עשו חלב וגבינה.

ש: אתה זוכר שם מעוויג'ה שמות משפחה מפורסמים?

ת: לא כל כך.

ש: אתה זוכר שם אולי משפחה אחת הכי גדולה?

ת: היה משה רחימה ז"ל. הוא היה כמעט כמו השר של הכפר. הוא נפטר ...

ש: ועוד איזו משפחה גדולה היתה שם חוץ ממשפחת רחימה?

ת: כולם היו כהנים.

ש: גם משפחת רחימה?

ת: לא. רק רחימה היו ישראל אבל היתר כולם היו כהנים. יש הרבה, חלק פה בישראל.

ש: איפה הם גרים?

ת: באו, ברחו פה לישראל.

ש: כן, אבל איפה הם כולם גרים היום בישראל?

ת: בירושלים. בקטמון ובגילה.

ש: מתי הם עלו, ב-59'?

ת: לא. ב-64'.

ש: אה, סליחה, '64. אז אתה בן 12 יוצא לעבודה בקמישלי. מה אתה עושה?

ת: כל מיני. בעיקר הייתי תופר.

ש: גלביות?

ת: גלביות. הייתי מוכר. ... אחד שגם היה יהודי, זכרונו לברכה כבר נפטר. אחר כך מכרנו בדים. גם תופרים, וגם [מוכרים] בדים. עד שנת '70.

ש: רגע, אני רוצה להבין משהו. היה לך עסק והיית יוצא לכפרים הערבים והיית מוכר להם?

ת: לא, היתה חנות. היה לי שותף. פעם היינו הולכים לחלב לקנות סחורה. היה צריך לקחת אישור מהמשלה.

ש: מהמוחבראת שם?

ת: כן. בלי זה לא היית יכול ...

ש: אז אני מבין שאתה היית עם האיש הזה ...

ת: התחתנתי בשנת '60.

ש: עם מי?

ת: בת-דוד שלי. אבא שלה, דוד כהן, הוא גר פה בקרית אתא.

ש: אה, גם גר בקרית אתא?

ת: אני והוא בני דודים. אבא שלי ואבא שלו אחים.

ש: מה שם המשפחה של אשתך?

ת: דוד כהן.

ש: אז ב-1960 התחתנת, אני מבין שנולדו לך ילדים.

ת: כן, היו לי ילדים, ככה מאלוהים, תאמין לי. יש סיפור ... מלחמת ששת הימים אנחנו ישבנו בבית כמעט חמישה חודשים. אסור היה לנו לצאת, הממשלה. ישבנו מחודש סיוון כשהיתה המלחמה עד אחרי סוכות.

ש: מה עשיתם בינתיים?

ת: ... היה מוכר זהב או אוכל. היה לנו שם ... שהיינו מוכרים, צמר. היו מוכרים ... מוכרים את הצמר ...

. ברוך השם באותה שנה היה זול, כמו שאמר הנביא, הקמח ככה וה... ככה. תאמין לי זול, מיום שנולדתי

עד עכשיו לא ראיתי ...

ש: התוצרת היתה זולה ויכולתם לקנות אוכל ...

ת: ... התקיימנו עד אחרי סוכות, עד שנתנו לנו לצאת לעבודה.

ש: אתה רוצה להגיד לי שכל אותה תקופה הייתם צריכים להיות בתוך הבית?

ת: חמישה חודשים, כן.

ש: בתוך הבית? אפילו לא יכולתם לעבוד?

ת: איזה לעבוד? אסור לצאת לחצר, לרחוב.

ש: חמישה חודשים?

ת: חמישה חודשים. מחודש סיוון עד אחרי סוכות.

ש: לכל היהודים בקמישלי?

ת: בטח.

ש: למה?

ת: למה שנאו את ישראל היו שם סוחרים, כנראה היה משהו בינם ובין הממשלה. [מהממשלה] היו אומרים שהם מפחדים שלא יהרגו אותם הערבים המוסלמים, אז היו שומרים עליהם בבית.

ש: סוחרים יהודים?

ת: לא. סוחרים ... או נוצרים. ... הממשלה היתה נותנת כל חודש דוח לדמשק שהם שומרים על היהודים כי הם מפחדים שלא יהרגו אותם. מהסיבה הזאת כל חודש היו שולחים דוח שהם שומרים על היהודים והם בבית.

ש: אצלכם?

ת: כן, בקמישלי. בחלב ובדמשק לא. רק בקמישלי.

ש: אני לא כל כך הבנתי. מי היה שומר עליכם? המוסלמים היו שומרים עליכם?

ת: לא. הממשלה היתה נותנת דוח לדמשק הבירה. המוחבראת היו אומרים שהם שומרים עלינו. זה היה שקר וכזב.

ש: אז עברתם את התקופה הזאת.

ת: עברנו את התקופה. היו לנו שני ילדים. אמרתי ריבוננו של עולם, אלה ילדים שלא יודעים מה יהודים ... היו בבית ספר של נוצרים. אמרתי שאני אעזוב את כל העבודה ונלך. בחלב היה תלמוד תורה והיה בית ספר של יהודים. בשנת '70 עברתי לחלב עם כל המשפחה.

ש: הירשו לכם?

ת: לקחתי כמו דרכון.

ש: אישור מהמוחבראת?

ת: אישור מהמוחבראת שעזור אברהם, אשתו וילדיה, עוברים לחלב.

ש: היית צריך לשלם בשביל זה?

ת: לא.

ש: הבנתי. קמישלי היתה קרובה לתורכיה. לא ניסית לעבור לתורכיה כדי להגיע לארץ-ישראל?

ת: הרבה עברו.

ש: אז למה אתה לא עברת?

ת: כי המצב, מתי שהקדוש ברוך הוא ...

ש: מתי שהקדוש ברוך הוא קובע, אז אפשר.

ת: אני רצייתי, אשתי לא רצתה. היו לנו ילדים קטנים. נשארנו.

ש: אז ב-1970 עברתם לחלב. אתה יכול לספר לי קצת, היהודים האלה שהיו בקמישלי ועברו לתורכיה,

איך הם עשו את זה, איך הם היו עוברים?

ת: זה קל, תאמין לי.

ש: קל מאד?

ת: קל, כן. היה לנו בית עלמין בגבול סוריה-תורכיה.

ש: בית עלמין יהודי?

ת: כן. החלק הגדול היה בתורכיה והחלק הקטן היה בסוריה.

ש: של בית העלמין? הגבול עבר בדיוק באמצע?

ת: כן, אבל [החלק] הגדול של בית העלמין היה יותר בתורכיה. החלק הקטן היה בסוריה. היו עוברים ...

חצי שעה ואתה כבר בתורכיה.

ש: לא היתה בעיה לעבור?

ת: לא. ... היה מדריך ערבי שהיה לוקח.

ש: היו מבריחים שהיו לוקחים כסף.

ת: והיו מעבירים את הגבול. היה שם, באסכנדרון היו שם, אתה יודע אולי ...

ש: כן, אתה מדבר על שמוש, משפחת שמוש?

ת: כן. מי שהגיע לתורכיה הגיע לישראל. אצלנו ככה היה.

ש: תגיד לי, בקמישלי לא היו מגיעים אליכם נציגים מהמוסד, ישראלים, כדי לעזור לכם לעבור?

ת: לא. מה פתאום.

ש: לא היו מגיעים?

ת: לא.

ש: מי היה מדריך את מי שרצה לעבור ואומר לו שאם יבואו לאסכנדרון יש את משפחת שמוש שתעזור

לכם? מי היה מזכיר לכם את כל הדברים האלה?

ת: אף אחד לא הזכיר. אך אחד לא היה יכול להזכיר. גם אם היה יודע לא היה יכול להזכיר. כי אם חס

וחלילה הייתי הולך ותפסו ... , אותו הבן-אדם היו נותנים לו גם מכות וגם בית סהר. אף אחד לא היה, כל

אחד תאמין לי ככה ...

ש: לבד.

ת: היה ... לבד. היה מארגן כמה בחורים, חמישה בחורים. זה היה ידוע. גם המשטרה ידעה שיש אחד

באיסכנדרון. ודרך ... לאט לאט ידעו, כולם ידעו.

ש: אז אם כך אתה אומר לי שלא היתה בעיה למי שרצה לצאת מקמישלי.

ת: כן. הרבה משפחות עברו משם.

ש: אז אתה עובר ב-1970 לחלב. מה אתה עושה בחלב? איפה גרת?

ת: בחלב הלכתי, היה איזה בית קטן של העדה שנתנו לי. אחרי איזה כמה חודשים השכרתי דירה. באמת

היה לנו קשה איזה שנתיים שלושה. אבל מה, שמחתי שהילדים נכנסו לבית ספר של יהודים ולמדו בתלמוד

תורה. ברוך השם עכשיו יש לי ... הוא קורא בספר התורה אצל הסורים. הנכדים דתיים, הילדים דתיים,

אני מבסוט.

ש: אז הם למדו בתלמוד תורה. מה אתה עשית?

ת: לי היה קשה. שלוש שנים עבדתי. עבדתי שם [בתור] פועל אחד. בשנת '77, שבט אדר, ... לארץ. אחר

כך נתנו לנו אולי 10, 12 לטובת היהודים, מהממשלה.

ש: לא הבנתי.

ת: היה לנו נגיד ... אישור, "איג'אזה" בסורית. כמו דרכון. ופסלו את זה. היינו ... היית רוצה דרכון לצאת לארצות הברית וזה, היו נותנים. ככה, איזה 12 ... מכרת את הבית שלך או קנית בית, הכל היה אסור.

ש: זאת אומרת ביטלו 12 חוקים נגד היהודים?

ת: כן, לטובת היהודים. אחר כך אני עשיתי ... מסחר בכסף.

ש: אתה היית מתווך בכסף?

ת: הייתי קונה בחלב, הולך לדמשק ומוכר. היו עושים צמידים וטבעות מכסף.

ש: אה, תכשיטים.

ת: כן, תכשיטים. גם כפיות ומזלגות. ברוך השם התפרנסנו. הילדים גם גדלו. קניתי דירה בחלב. עד עכשיו הדירה שלי נמצאת בחלב.

ש: באיזה מקום בחלב? הארת אליהוד?

ת: בג'מיליה.

ש: יפה מאוד. זו שכונה יפה, לא?

ת: כן. ... בית בג'מיליה ... יותר ממלון.

ש: מה אתה אומר.

ת: כן. בית בקומה רביעית ... היתה לנו רק מרפסת. עכשיו אני אומר לך שאנחנו רצינו לברוח בשנת '80. היו האחים המוסלמים והיתה כמעט מלחמה בסוריה.

ש: נדמה לי בחמת. הוא [אסד] הרג שם.

ת: כן. זה היה בתקופה של כמעט שנה. ואנחנו פחדנו. שלוש משפחות רצינו לברוח. אני ואח שלי ודוד שלי, כמעט 27 אנשים ... שלוש משפחות. שכרנו מיניבוס. היה אחד שבא איתנו לשכור את זה שמברייח, המדריך.

ש: מוסלמי?

ת: לא, יהודי. הוא יכיר אותנו, יגיד לו שיבוא ויקח ... משפחתו. גרנו שם ... סיפור ארוך.

ש: ספר ככה בקיצור.

ת: הוא חזר. כשהוא חזר היה אסון.

ש: ... היהודי הזה?

ת: היהודי. עצרו את המיניבוס, [ביקשו] תעודת זהות. היה נהג אחד ושני עוזרים. ראו אחד שם, אמרו לו – בוא הנה. מה זה? ... יהודי? מה אתה עושה פה? ונתנו לו סטירה. אמר – אני באתי עם שלוש משפחות שרוצות לברוח והנה הם ברחו. אז באו ולקחו אותנו.

ש: תפסו אתכם?

ת: תפסו אותנו ... ברוך השם ... עשה לנו נס אף אחד לא ...

ש: ירו עליכם?

ת: מה זה ירו? כמו גשם.

ש: מה אתה אומר. רגע, אתם התחלתם כבר מהמיניבוס ללכת ברגל?

ת: כן. הוא זה שיעביר אותנו לתורכיה

ש: ערבי?

ת: כן. הוא אמר שהוא לא יכול עד אחרי 12 וחצי בלילה כשיתחלפו המשמרות. אחר כך הוא יוכל ...

ש: להעביר אתכם. באיזו נקודה הוא העביר אתכם?

ת: הוא לא העביר אותנו.

ש: מאיפה הוא רצה להעביר אתכם?

ת: יש מקום, הם יודעים.

ש: מקום על יד חלב?

ת: כן. בגבול של חלב ותורכיה. ... הגענו עד הגבול. אתה יכול להיות, עשר דקות אתה עובר את הגבול.

עשה ... ככה סיבוב שילך הזמן. הם ב-1 הולכים לישון ... משמרות. אז הוא אמר להם והם באו וירו.

ש: הוא הלשין עליכם?

ת: כן. הם באו וירו וגם התורכים ירו. שמעו את [הירי]. וברוך השם תודה לאל, נס גדול, אף אחד לא

נפגע.

ש: אילו משפחות הייתם שם? המשפחה שלך, משפחת כהן עזור.

ת: אח שלי גם.

ש: מה השם שלו?

ת: זאב כהן.

ש: אברהם.

ת: כן. והדוד שלנו רפול סבתו. שלוש משפחות. תפסו אותנו. עזבו אותנו שם בבית כלא.

ש: את כולכם הכניסו לבית הכלא?

ת: לא. את הילדים הקטנים והנשים שלחו הביתה. אנחנו נשארנו 13 נפשות, גברים. זה שהלשין עלינו גם

תפסו אותו.

ש: דרך אגב, זה שהלשין עליכם גם כן יהודי?

ת: כן. רק שהוא קיבל יותר מכות מאיתנו.

ש: מה השם שלו?

ת: לא זוכר.

ש: בסדר. אז הייתם בכלא. מה עשו לכם?

ת: עשו לנו צרות. הילדים שלי ... בחורים. אנחנו היינו שלושה מבוגרים, אני, אחי ודוד שלי. ... אתה

יודע איך עושים ככה.

ש: כן.

ת: עומדים ערומים ... את הקוצים בגב. היו צרות. קיבלנו מכות, קיבלנו הכל, כולנו.

ש: כמה זמן הייתם בכלא?

ת: יותר מחודש.

ש: כל יום הייתם מקבלים מכות?

ת: בטח. ... אחת בלילה, שתיים בלילה.

ש: עם מה היו נותנים לכם מכות?

ת: עם מקל, עם כל מיני. מה שהיו רוצים היו עושים שם.

ש: בשביל מה נתנו לכם מכות?

ת: [שאלו] – למה אתם בורחים לישראל? [אמרנו] – אנחנו לא בורחים לישראל. אנחנו בורחים [כי] אנחנו מפחדים, אין לנו כלום. מי שיוצא לשוק לא יודע אם יחזור או לא יחזור [בגלל] היריות שהיו ביניהם ... [בין] האחים המוסלמים והממשלה.

ש: כן.

ת: [אמרו] – לא, אתם הולכים למשפט.

ש: עשו לכם משפט?

ת: לא זכאים למשפט. למי היו עושים משפט? רק צרות עשו לנו.

ש: אז לא שפטו אתכם?

ת: לא. ... מהמוחבראת. אחרי חודש, חודש וכמה ימים אמרו לנו – תצאו, ופעם אחרת אל תעשו את זה, אל תברחו.

ש: כן.

ת: באמת חזרנו. בניתי עוד שתי דירות.

ש: המשכת לעבוד?

ת: כן, המשכנו לעבוד. בניתי שתי דירות. היתה לי מרפסת גדולה, 15 מטר ככה ... רוחב, ומהצד השני גם 15 מטר רוחב. בית גדול.

ש: די עשיר היית.

ת: היה בית טוב ובאמת היינו חיים בכבוד. עבדנו בזהב. חיתנתי את שני הילדים שלי ואת הבנות.

ש: כמה ילדים היו לך?

ת: יש לי שש בנות ושני בנים. השניים ברחו עם בני דודים שלהם חודשיים שלושה לפני שאנחנו ברחנו.

ש: הם כן הצליחו לברוח?

ת: כן.

ש: איך הם ברחו? בדיוק באותה דרך?

ת: באותה דרך. אותו מבריה.

ש: המבריה אתה אומר היה מוסלמי?

ת: כן.

ש: אבל המתווך היה יהודי?

ת: לא, בינינו. לא היה מתווך. כל אחד הכיר את השני. אם אני ברחתי הייתי אומר לך – הנה, זה הבן אדם הזה והזה. ואתה היית אומר למישהו אחר וכך זה היה. אחד היה מראה לשני. אנחנו לא הצלחנו. הבנות באו. עכשיו הן התחתנו. אחת גרה בירושלים ואחת גרה פה בגבעת רם.

ש: גבעת רם זה פה בקרית אתא.

ת: כן. ואחת בירושלים, בקטמון.

ש: מתי הם עלו אתה אומר, בשנת '80?

ת: בשנת '80.

ש: הם הגיעו לארץ, איך ידעת שהם הגיעו בשלום?

ת: היו יודעים. המבריה היה הולך לאיסכנדרון, נותן [אותם] ל[אהרון] שמוש, היו קוראים לו אבו-יעקב. אנחנו היינו נותנים סימנים לילדים שאם הם יגיעו איפה ... שיעבירו לנו את זה. היו נותנים למבריה – תן את זה לאבא. הוא היה מחזיר לנו.

ש: ואתה היית משלם לו?

ת: לא. את הכסף הוא לקח מוקדם.

ש: אה, קודם לקח את כל הכסף?

ת: כן. אנחנו שילמנו לו מאה אלף לירות סוריות.

ש: לכולם ביחד?

ת: כן, לשלוש משפחות. הוא היה לוקח כל אחד 4,000 לירות. היינו 25 ... שני ילדים קטנים. מאה אלף נתנו לו. המוחבראת לקחו אותם מהמבריה. גם הוא נתפס. הוא, הנהג, העוזרים של הנהג.

ש: וגם היהודי שהיה איתם.

ת: כן, כולנו היינו איתם. אחרי שבוע שעשו לנו חקירה [אמרנו ש]אנחנו לא [רצינו לברוח לארץ-ישראל], רק מהפחד ברחנו. הדירות שלנו, הבית שלי גדול, תאמין לי. היו ארבעה חדרים, הוספתי עוד שני חדרים זה ששה חדרים.

ש: הבנתי. כשאתה ברחת, מה עשית עם הבית? לא מכרת אותו לא שום דבר?

ת: לא יכולתי למכור.

ש: השארת אותו כמו שהוא?

ת: אחרי ש... הילדים וחיתנתי את הבנות, אמרתי שבאמת אני אלך ... הבנות שלי איך הן חיות. לקחתי דרכון, עשו לי דרכון, אני ואשתי לבד. יש לי עוד שלוש בנות בבית. באתי לתורכיה, לאיסטנבול.

ש: נתנו לך לעבור עם דרכון?

ת: עם דרכון רסמי, אני ואשתי. באנו לחודש לאיסטנבול. היה איש שהכיר אותי מחלב. הם גרים באיסטנבול. הוא התקשר לפה לישראל לאח שלי. אני חושב שגם חמי היה פה. אחרי שבוע הם באו אלינו לאיסטנבול.

ש: הם באו בטיסה מישראל?

ת: כן. שתי בנות שלי, חמי וחמתי, ואח של אשתי. באו, נשארנו כמעט שבוע. ראינו אותם ודיברנו. אני נשארתי שם חודש באיסטנבול. הם היו שבוע וחזרו לישראל ואנחנו חזרנו לסוריה.

ש: מה הם סיפרו לך? איפה הם גרו בישראל ...?

ת: הם היו אצל סבא שלהם, [הבת] הגדולה.

ש: איפה?

ת: פה בקרית אתא. השניה היתה בת 13 היתה בוכה שהיא רוצה את אבא ואת אמא, אז שמו אותה בפנימיה.

ש: איזו פנימיה?

ת: תאמין לי לא יודע. שמו אותה בפנימיה.

ש: פה באזור? בקרית אתא?

ת: כן, אני חושב ליד נהריה. פעם אמרו לי.

ש: פנימיה דתית?

ת: לא יודע. היא למדה באמת, למדה ... מקצוע, עכשיו היא גנת פה.

ש: אני מבין שכל אלה, המשפחה שלך, באו לגור בקרית אתא?

ת: כן. אני באתי שבועיים לפני שהתחתנה. אני באתי, אמרו שהכל מוכן, האולם מוכן, ההזמנות אנחנו באנו לאולם.

ש: רגע, אנחנו נגיע לזה. כשהם הגיעו בשנת '80

ת: הם הגיעו לפה.

ש: איפה הם חיו?

ת: אצל סבא שלהם.

ש: פה בקרית אתא?

ת: אחת בקרית אתא והשניה עשתה בעיות שרצתה לחזור ולבוא אלינו. שמו אותה בפנימיה ולאט לאט...

ש: הבנתי. למה הם הגיעו דוקא כאן לקרית אתא? יש כאן הרבה מאוד קמישלים?

ת: סבא שלהם גר פה.

ש: אבל למה הסבא גר פה?

ת: הוא בא מזמן, בשנת '62.

ש: למה הוא בא לגור דוקא פה בקרית אתא? יש פה הרבה קמישלים?

ת: יש פה הרבה.

ש: באילו שכונות כאן בקרית אתא יש מהותיקים?

ת: מהותיקים יש ברחוב הפלמ"ח, יש ברחוב אברהם טביב, או הנה גם אנחנו גרים פה באזור הזה.

ש: מרכז קרית אתא.

ת: כן.

ש: משנת '60 הם בנו פה בית כנסת?

ת: כן, יש בתי כנסת.

ש: אילו בתי כנסת הם בנו הקמישלים פה בקרית אתא?

ת: בפלמ"ח.

ש: איך קוראים לבית הכנסת?

ת: בית הכנסת רבי יהודה בן-בתירא.

ש: רק בית כנסת אחד הם בנו?

ת: פה כן. החלבים יש להם פה [בית כנסת] שאני עכשיו ... אני אחראי שם, אני חזן אצלם. יש לחלבים

פה [בית כנסת] אחד איפה שאמרתי לך, בכביש [רחוב] ביאליק.

ש: ברחוב ביאליק?

ת: כן.

ש: איך קוראים לבית כנסת הזה של החלבים?

ת: רבי שמעון.

ש: מתפללים שם חלבים?

ת: כן, כל מיני עדות ...

ש: אבל בית הכנסת הוא של החלבים? הם הקימו אותו?

ת: כן.

ש: טוב, נחזור עכשיו ברשותך לזה שאתה אחרי הביקור שלהם באיסטנבול חוזר חזרה לחלב. אני מבין

שאתה ממשיך לחיות שם ולעבוד. מתי הגיעה עוד פעם ההזדמנות שלך לעלות?

ת: כשחיתנתי את הילדים, נשארה לי בת רווקה.

ש: מתי זה היה?

ת: בשנת '83, '84. בשנת '84 חיתנתי שתי בנות ונשארו לי שתי בנות. אחת שמתי אותה בדרכון שלי.

היתה קטנה, בת עשר או שתים עשרה. ואחת היתה רווקה. אני חשבתי ואמרתי שבאמת אני צריך ללכת

לארץ-ישראל ...

ש: למה חשבת שאתה צריך ללכת לישראל? מה קרה שם שלא היה לך טוב, שרצית לברוח?

ת: לא, לא היה ... תאמין לי הייתי מלך. הייתי הולך בשבוע פעם אחת לדמשק והייתי מביא פרנסה

לחודש. הייתי באמת מלך. הבית שלי, הילדים שלי, הכלות שלי, החתנים שלי. מאהבת ישראל עליתי. היה

לי דרכון, אני לא החלפתי את הדרכון, שמתי כסף. לקחו ממני 20,000 לירות סוריות לערבון. אם הייתי

מחזיר את הדרכון הייתי מקבל את ה-20,000. כל עוד הדרכון ביד שלי צריך ערבון. הוצאתי את הבת. זה

מהשם, תאמין לי, בקלי קלות. לא ראיתי אף אחד. לא ראיתי אף ... כולם הלכו, ראו ... אני תאמין לי

לא ראיתי אותם. רק שלחתי מכתב, שמו לי את הפס. בשנת '85, אחרי שגמרנו ... בת אחת, אמרתי שאני

אלך, אולי נעשה משהו, ניקח את הבת ... באתי לאיסטנבול עוד פעם.

ש: איך עברת בפעם הזאת?

ת: בדרכון.

ש: אה, עם דרכון רשמי.

ת: עם דרכון ועם הבת. אני ואשתי והבת.

ש: והרווקה?

ת: הרווקה נשארה שם, בבית. וגם היו הילדים שלי בבית. בית גדול היה. עברנו, באנו לאיסטנבול, הלכתי

לקונסול הישראלי, היה משה ...

ש: משה ששון?

ת: לא. ששון היה במצרים. זה היה אחד משה, לא יודע, היה מצרי.

ש: אתה מדבר על הקונסול?

ת: הקונסול, כן. השגריר.

ש: השגריר באיסטנבול?

ת: כן.

ש: משה היה השם שלו?

ת: כן. היד שלו לא ... אמרו ש[נפצע] במלחמה. לא חשוב. הלכתי. אמר לי – בואו, אני אקח אתכם לארץ-ישראל. אמרתי לו שאני לא יכול ... להביא את הבת ... אני אשב פה.

ש: מה עם הבנים?

ת: נשארו שם.

ש: הם לא רצו לעלות לארץ?

ת: לא היה להם דרכון. מאז שקיבלו את המכות ואת הפחד בבית הכלא, אמרו שבשום פנים הם לא בורחים עוד פעם. נשארים פה. אמרתי שאני אלך. ישבתי חמישה חודשים באיסטנבול. אמר לי השגריר – אמרתי לך. אמרתי לו – אני לא ...

ש: בינתיים, כל הזמן הזה, חמישה חודשים, הוא נתן לך להיות במלון?

ת: לא, לא נתן לי כלום. היו קרובי משפחה בחלב שנתנו לי מכתב והלכתי היתה להם אמה זקנה. אמרו לי – כהן, איך אתה תחכה חמישה, ששה חודשים? אתה לא יודע מתי יתנו לבת שלך. איפה אתה ...? אמרתי – זה יעבור. אמרו – תראה, יש את הבית של אמא, היא זקנה. בואו תגורו שם. שני חדרים וסלון. יש טלפון, יש אמרתי זה משמיי, באמת. חיינו שם. באנו, עשינו אירוסין הלכנו לרבנות באיסטנבול. היה אחד שהכיר את הבת ורצה להתחתן איתה. עשינו אירוסין וקבענו את החופה לאחרי שלושה חודשים. חתימה והכל ושלחתי אותה לחלב לאח שלי. היו שם הילדים שלי. אמרתי [שיהיה] ככה. ש: כן.

ת: וכל פעם אני שומע טלפון. מה זה? אומרים לי – כן, בסדר, עוד שבוע, עוד שבוע. אחרי ארבעה, חמישה חודשים, אמרו – זה מזויף, כי אין את חתימת השגריר הסורי. אמרתי להם – לא יכול לחזור. אם אני אחזור לסוריה אוי ואבוי. אמר לי [הקונסול] – ... ישראל. אחרי חמישה חודשים באנו לישראל.

ש: איך עלית? הלכת לקונסוליה והם אירגנו לך?

ת: כל יום הקונסוליה ... קורא לי ...

ש: איך קראו לו? משה מה?

ת: תאמין לי לא יודע את שם המשפחה. רק משה. הוא היה ממצרים. כל יום הייתי הולך לקונסוליה, כל יום. הייתי בבית שם. לא הייתי עובד שם.

ש: לא היית עובד שם?

ת: מה פתאום. הוא היה קורא לי, מדבר ככה – איך פה, איך שם.

ש: שואל אותך.

ת: הוא היה יודע יותר טוב ממני ...

ש: על מה שקורה בחלב.

ת: בחלב, בקמישלי. היה אומר – אני אגיד לך כמה תרגולות יש לגיס שלך. היינו יושבים איזה חצי שעה, שעה. אמרתי לו – הנה, אין לי ברירה, אני אלך ...

ש: אז הוא אירגן לך את המטוס?

ת: כן, אירגן לי את המטוס.

ש: רגע, אנשי סוכנות לא באו לשם? לא היה איזה איש סוכנות שטיפל בניירות שלך?

ת: לא. היה לי דרכון.

ש: אבל כדי להיות עולה חדש, כדי לעלות לארץ, איש סוכנות בדרך כלל היה מטפל באיסטנבול, מעלה אותם למטוס, נותן להם כרטיס אולי.

ת: כרטיס הוא הביא. היתה אחת שקראו לה ג'ני, היתה עובדת בשגרירות.

ש: יהודיה?

ת: לא יודע. אני חושב. באה, לקחה ... שאני נוסע ... המפתחות של הדירה. כי בקיץ באיסטנבול היהודים היו הולכים ... לבלות שלושה, ארבעה חודשים.

ש: נופש.

ת: נופש. היה שם בית כנסת. אני הלכתי כמה פעמים ... אמרו לי שאם אני בא לישראל שאתן את המפתחות לשגרירות. היו שם כמו שאתה אומר מהסוכנות. אמר להם – בן-אדם יבוא לשדה התעופה, יתן לכם את המפתחות, תעבירו אותו.

ש: הסוכנות נתנה כרטיסי טיסה לכולכם?

ת: לא. אני ואשתי נסענו.

ש: אז נתנו לכם כרטיסי טיסה. על איזה מטוס עליתם?

ת: אל-על, ויצאנו לישראל.

ש: באיזה תאריך זה היה?

ת: 21.8.85. אני זוכר את זה טוב.

ש: הגעתם לשדה התעופה בלוד. יחד איתכם במטוס היו הרבה יהודים? מחלב, מקמישלי?

ת: לא. לא הכרתי אף אחד. לא היו.

ש: אז אתה מגיע ללוד. מה קורה איתך בלוד, בשדה התעופה?

ת: באו ההורים ...

ש: אך הם ידעו שאתה מגיע?

ת: ידעו. היה קשר ...

ש: אה, בטלפון. הודעת להם.

ת: כן. הם באו, אבא ואמא שלה באו לחודש לשם ... חמישה חודשים. הם באו.

ש: אבא ואמא של אשתך?

ת: כן, והבת שלי הגדולה. באו וישבו חודש וחזרו. אמרתי שאני אבוא לארץ-ישראל, לא יודע מה שיתנו לבת.

ש: כלומר זאת פעם שניה כבר שהם באים לבקר אותך?

ת: כן, פעם שניה באו. אז אנחנו באנו. היתה איזו אחת שקראו לה, אני חושב שגם ... מהסוכנות היא היתה. תאמין לי אני לא זוכר את השם.

ש: שוש?

ת: לא. היא היתה ...

ש: במוסד?

ת: אני חושב במוסד.

ש: רזה כזאת? עם שיער קצוץ, קצר?

ת: כן ... אני ... את השם שלה.

ש: אתה לא זוכר את השם שלה?

ת: לא זוכר.

ש: אבל היא אמרה שהיא מהסוכנות?

ת: כן. היא באה ולקחה אותנו בפנים. נתנו לנו תעודת עולה. אחר כך החם שלי הביא אותנו לפה לקרית

אתא. היא אמרה לי – כהן, אני שמעתי עליך באמת שאתה בן-אדם טוב. איפה שאתה רוצה ניתן לך.

ש: ההיא מהמוסד?

ת: כן.

ש: היא שאלה אותך בטח, חקרה אותך מה יש שם?

ת: אחרי יום טילפנה לחם שלי ואמרה – תביאו אותי. הלכנו, נסענו לשם.

ש: לאן היא הביאה אותך? לאן נסעת?

ת: לתל אביב.

ש: איפה בתל-אביב?

ת: איפה שהסוכנות היהודית הגדולה.

ש: הבנתי.

ת: אמרתי לה שהבת שלי ככה וככה.

ש: קראו לה שוש עמית?

ת: לא.

ש: מה היה המוצא שלה?

ת: היא היתה גדולה, לא צעירה.

ש: כן, מבוגרת קצת. אבל מה המוצא שלה? מאיפה היא באה הנה? מצרית, עיראקית?

ת: לא יודע.

ש: היא דיברה איתך ערבית?

ת: סוּזי.

ש: אה, סוּזי. שוש זה סוּזי.

ת: אז זאת היא.

ש: כן, אותה אחת.

ת: ... סוּזי היא אמרה לי.

ש: בסדר.

ת: אמרתי לה את זה, [אמרה -] ירחם השם. אתה באת, גם הם באו. באתי, אמרו לי – הנה הבת שלך מתחתנת עוד עשרה ימים, עוד שבוע, ככה. באנו לחופה ... שמחנו לראות את הבת שלי הקטנה. אחר כך הגדולה גם התחתנה ... היא גרה עכשיו בירושלים, בקטמון ו'.

ש: כשהגעת ללוד נתנו לך תעודת עולה. מה עוד נתנו לך?

ת: זהו. רק תעודת עולה.

ש: כסף לחיות כמה ימים לא נתנו לך?

ת: ... 60 שקל.

ש: 60 שקל לכל אחד?

ת: לא, לכולנו. אמרנו לסוזי – מה זה? אמרה זה מה שיש.

ש: נתנו לך 60 שקלים לכולם?

ת: כן.

ש: דמי קיום? איך קראו לזה? בשביל לאכול?

ת: הם נתנו את זה בשדה התעופה. אנחנו לא ידענו מה זה שקלים, מה שקלים. היה בזמנו לירות. אני יודע, היה שש גולדות. [שטר] גולדה היה עשרה שקלים.

ש: מה עוד נתנו לך? לא הציעו לך דירה או מקום לגור?

ת: לא. זה הלך ככה, אמרתי – איך ... איתכם? הלכתי פה לסוכנות בקרית אתא, מול [מגרש] הכדורגל בשכונת בן-גוריון. הלכנו, באמת נתנו לנו פה חדר וסלון ואמרו – זאת תהיה הדירה שלך, אתה תשב עד שתמצא לך מקום. ישבנו שם כמעט שנה.

ש: בשכירות?

ת: לא. על חשבון הסוכנות. ... בבנין של הסוכנות לעולים חדשים.

ש: אה, בבנין הסוכנות? כלומר בית עולים?

ת: כן, זה לעולים חדשים.

ש: איך קוראים לבית העולים הזה?

ת: בזמנו זה היה בשכונת בן-גוריון, רחוב רופין. מול הכדורגל ...

ש: איך קראו לבנין הזה? בית עולים על שם מי?

ת: לא יודע. היו אומרים זה מקום של עולים חדשים.

ש: זה היה בניין גבוה, גדול?

ת: כן. שמונה קומות.

ש: ונתנו לכם שם חדר וסלון?

ת: ... חדר וסלון. נתנו לנו קצת צלחות, סירים קטנים. היינו שלוש נפשות. שלושה כסאות.

ש: מיטות?

ת: נתנו לנו מיטות.

ש: שמיכות ומצעים?

ת: כן. זה היה בית. היית יכול להביא אוכל מהשוק ולאכול.

ש: מקרר?

ת: כן, מקרר קטן נתנו לנו וגו.

ש: כלומר נתנו לכם דירה מרוהטת?

ת: כן. יותר טוב [מאשר] אם היינו הולכים, לא היה לנו מקום, [היינו] צריכים לקנות. באמת זה עזר. זו היתה עזרה גדולה.

ש: זה היה שלכם?

ת: לא, אחר כך החזרנו.

ש: הייתם צריכים להחזיר את זה?

ת: הם לא אמרו לנו. אמרו – הצלחות זה שלכם, הסירים שלכם. רק נוסף לנו שמיכות. החזרנו הכל.

ש: את השמיכות גם כן הייתם צריכים להחזיר?

ת: לא, נתנו לנו שמיכות אחרי שעזבנו.

ש: מה עשיתם שם שנה שלמה?

ת: למדנו ארבעה, חמישה חודשים באולפן.

ש: למדת עברית.

ת: כן. המורה אמרה לי שאני לא צריך לבוא. ... אני הייתי מלמד את ה[תלמידים]. ... תורה לקרוא, והייתי אני מלמד. אמרתי שכבר אשתי לאשתי לא היה ראש ללמוד כי עזבנו את הילדים. כל היום היתה בוכה אחרי שנה הלכתי לעמיגור. יום אחד באתי בשבת מבית הכנסת, היה אחד מעשן סיגריה שלא הכרתי אותו. באתי, הוא קרא לי – למה אתה לא אומר לי שבת שלום? חשבתי שבא לריב איתי. אני רואה את הסיגריה, מה אני אגיד לו שבת שלום? הלכתי למחרת לעמיגור, אמרתי להם – נמאס לי, אני לא מכיר אנשים. ההוא מעשן ואומר לי למה אני [לא אומר לו שבת שלום]. אמרו לי שאין, אין. עד שבא אחד שבאמת היה רחמן. אומרים שיש רחמנות. סיפרתי את הסיפור, אמר לי – יש לי דירה ... ברופין בשכונת בן-גוריון. אמרתי ניקח. יבוא אחד יותר חזק, יצעק, ירביץ ... יתנו לו. אמרתי לה. אמרה – ככה? תביא את תעודת העולה. הלכה לחיפה, היה מנצור בזמנו שהיה ראש הסוכנות בחיפה.

ש: מנצור מה?

ת: לא יודע, יודע רק מנצור. היה מדמשק. הלכה, הביאה חתימה, היה חתום. שכונת בן-גוריון, רחוב רופין 32, דירה ככה וככה. חתום.

ש: ונתנו לך את הדירה הזאת.

ת: את החדר. באתי אצל עמיגור, היה קצת קשה. אמרתי לו, אמר אין. הבאתי את תעודת העולה, אמרתי

– איך אתה אומר לי שאין? למה אתה [שאל] – גם חתמו לך?

ש: רגע, אני מנסה להבין. אתה נסעת באופן מיוחד למנצור?

ת: לא. פה היה סניף של הסוכנות. דיברתי איתם, אמרתי כך וכך אני אעשה. יום אחד אולי יהרגו אותי האנשים האלה למה אני לא מדבר איתם [אומר להם] שבת שלום אמרה לי שהיא תמצא לי דירה והיא מצאה לי דירה. היא לקחה את תעודת העולה שלי והלכה לחיפה, כי בחיפה קובעים.

ש: כן, מנצור. מנצור נתן אישור שתקבל דירה, נכון?

ת: כן.

ש: הוא נתן לך את זה מפני שהוא ידע שאתה...

ת: אני לא מכיר אותו והוא לא מכיר אותי.

ש: כן, אבל לפי התעודות הוא ראה שאתה סורי.

ת: לא. את האמת, אני לא ראיתי אותו בכלל, אני ... הם אומרים שהיה קשה, יותר קשה היה לאנשים.

ש: היה איש קשה?

ת: כן. קשה. עכשיו יש אחד שקוראים לו חביב קצב, תאמין לי אם היית בא היום והיית אומר לי שאתה

חביב קצב, הייתי מאמין לך. לא ראיתי אותו עד עכשיו. אני כבר 15 שנה. תאמין לי ... אני לא ראיתי

אותו. אני לא מכיר אותו בכלל.

ש: את חביב קצב?

ת: כן. אם היית אומר שאתה חביב קצב הייתי אומר לך באמת אתה ... עד עכשיו לא ראיתי אותו ולא

הכרתי אותו.

ש: דרך אגב חביב קצב עזר לך?

ת: לא פניתי אליו. לא הלכתי לשם.

ש: אוקיי, אז נתנו לך את הדירה הזאת.

ת: כן נתנו לי את הדירה. עברתי לשכונת בן-גוריון פה.

ש: העובדה שאתה נתפסת על ידי הסורים בחלב והיכו אותך וסבלת, לא קיבלת תעודה? לא הגשת בקשה

להיות אסיר ציון?

ת: ביקשתי.

ש: מתי ביקשת את זה? מי עזר לך?

ת: אחרי שנתיים. תאמין לי אני...

ש: אתה לבד?

ת: אני שאלתי, הלכתי לחיפה, שם נתנו לי

ש: למי? לאן בחיפה?

ת: במקום של הסוכנות יש מקום של אסירי ציון. סיפרתי להם את הסיפור. אמרו – בסדר, קח. נתנו לי

ניירות, אמרו לי להביא ... הלכו לירושלים. שלחו אלי לבוא ארבע או חמש פעמים לבדיקות. קבעו לי

50 אחוז נכות.

ש: מהביטוח הלאומי?

ת: כן, אסירי ציון. כי אני בלי זה לא רואה טוב.

ש: בלי המשקפיים אתה לא רואה טוב.

ת: אני קיבלתי יותר מכל ... למה? ביקשתי לקחת דרכון. אחרי יומיים תפסו אותנו. זה שבא לחקור

אותי, אמרו לו – תראה מה זה, הוא רמאי. לפני יומיים הלכנו לבית שלו [עשינו] חקירה, אמר שהוא

רוצה דרכון לטייל בתורכיה וארצות הברית. תאמין לי ... במקל ככה ...

ש: אז אישרו לך שאתה אסיר ציון.

ת: אחר כך הביטוח הלאומי היה נגד. זה אני מספר לך ... היה נגד. קיבלתי מכתב שהוועדה טעתה ולא מגיע לי. היה עורך דין בחינם, פה בחיפה יש מקום.

ש: של משרד המשפטים. ביקשת שיהיה לך עורך דין.

ת: לא. הלכתי לבית המשפט, היתה אשה שופטת, אמרה לי – אין לך עורך דין? אמרתי – לא. תשאל, אני אענה. אמרה לא. נתנה לי פתק, אמרה ללכת ל[משרד] המשפטים, יש שם עורך דין בלי כסף.

ש: אז המדינה, משרד המשפטים, נתן לך עורך דין.

ת: הלכתי לעורך הדין, טיפל בי, אמר – אני מרים ידיים, אני לא יכול עם הביטוח הלאומי. באתי לאסירי ציון, אמרתי שככה [המצב] וניסינו לארגן

ש: איפה לאסירי ציון?

ת: פה בחיפה.

ש: בחיפה יש משרד לאסירי ציון?

ת: כן. נתנו לי ... שאני אמלא עוד פעם. מילאתי עוד פעם. מה עשו? אמרו ... תלונה, אתם נתתם לו 50 אחוז ... שלחו לי מכתב לבוא לירושלים. הלכתי לירושלים, היו שלושה רופאים, ועדה.

ש: ועדה של ביטוח לאומי?

ת: לא יודע. ביטוח לאומי, אסירי ציון. היו רופאים וגם ועדה. רק מה, הם התרגזו עלי. אמרו – מה, אנחנו קבענו לך 50 אחוז ואתה עוד מתלונן. אמרתי – אני יכול לדבר שתי מילים? אמרו – תדבר. אמרתי – אני קיבלתי את המכתב ובאמת שמחתי כי נמאס לי. זה שש שנים. שמחתי. השמחה עוד לא נכנסה בלב, אחרי שבוע קיבלתי מכתב מביטוח לאומי שהוועדה טעתה. אמרו – לא נכון. היה אחד ...

ש: מרוקאי?

ת: לא יודע באמת. אמרו – באמת לא בסדר ושלחו. התעצבנו קצת. הם אמרו שאני לא קיבלתי. אמרתי שבאמת, בפירוש, לא קיבלתי. קיבלתי את זה בשמחה, רק הם לא נותנים לנוח. אחרי שבוע אמרו שלא. ש: ביטוח לאומי ביטלו את זה.

ת: רצו לבטל את זה. הלכנו לבית המשפט פה בחיפה. גנזו את התיק שלי בגניזה. הוצאתי את התיק, וקבעו לי 50 אחוז ...

ש: לצמיתות?

ת: לצמיתות, כל החיים. אמרו לי – אם אתה לא מבסוט [אפשר לנסות להוציא יותר]. אמרתי – לא, תעזבו אותי ואני אעזוב אתכם. 50 אחוז גם [מספיק], ברוך השם.

ש: ואז הוכרת כאסיר ציון?

ת: כן. יש לי תעודה.

ש: אני מבין ששילמו לך כמובן את מה שהיה מגיע לך כל השש שנים?

ת: כן. שילמו לי וקניתי את הדירה בשכונת בן-גוריון.

ש: שהיתה של הסוכנות?

ת: לא, של עמיגור.

ש: של עמיגור, שהיית בה בשכירות.

ת: כן. באמת נתנו לי [פיצויים] מהיום שבאתי ארצה.

ש: מה עשית כל אותה תקופה?

ת: עבדתי קצת בשוק.

ש: בתור?

ת: פירות, ירקות.

ש: מכרת?

ת: כן.

ש: אבל לא בדוכן משלך. היית שכיר?

ת: לא, לא שכיר. בשוק. אתה מכיר את השוק שלנו?

ש: של קרית אתא?

ת: כן.

ש: השוק החדש, היפה?

ת: לא. עוד לא היה.

ש: אז היה לך שם דוכן?

ת: לא, אין דוכנים שם. אתה עושה בסטה ככה, ואחרי הצהריים [מתקפל]. אמרתי לסוכנות – נמאס לי

באמת, אני רוצה ... אמרו – טוב שאמרת לנו. היו נותנים לי פירות, ירקות.

ש: היתה פרנסה מזה?

ת: לא, מה פתאום ... אחר כך עשו לי בדיקות פה מביטוח לאומי וקיבלתי מאה אחוז נכות. אתה יודע

איזה בעיות הגב ...

ש: אוקיי. אז אתה עכשיו נכה מאה אחוז ואתה בבית. אתה עכשיו כבר לא עובד אני מבין.

ת: לא.

ש: בסדר. כל אותה תקופה, על איזו שנה אנחנו מדברים עכשיו? לאיזו שנה הגענו? '90?

ת: '91.

ש: '91. היית פה בקרית אתא. לאן היית הולך להתפלל?

ת: כשהייתי בשכונת בן-גוריון הייתי מתפלל שם. יש שם ארבעה בית כנסת.

ש: של סורים גם יש שם?

ת: לא. אחד של מרוקאים, אחד של עיראקים, אחד של תוניסאים ואחד של אשכנזים. בימי חול הייתי

מתפלל אצל המרוקאים ובימי שבת הייתי מתפלל אצל העיראקים ...

ש: בקרית אתא אז, בשנות השמונים, '85 עד '91, היו כאן סורים?

ת: כן.

ש: איפה היו?

ת: פה, איפה שאמרתי לך – בפלמ"ח, באברהם טביב, בז'בוטינסקי.

ש: כמה משפחות היו פה? כמה יש פה בקרית אתא?

ת: באמת אני לא יודע. אני יודע שחלק גדול יש פה בקרית אתא וגם בירושלים.

ש: בסדר, אני מדבר על קרית אתא.

ת: לא יודע כמה משפחות.

ש: אבל היו להם כמה בתי כנסת אמרת.

ת: לא, רק אחד שבנו פה בפלמ"ח.

ש: זה של חלבים?

ת: לא. ... סורים-קמישלים על שם יהודה בן-בתירא.

ש: הבנתי. ויש אחד של החלבים, שקרוב אליך?

ת: כן, פה של החלבים.

ש: זהו? רק שני בית כנסת של קמישלים וחלבים?

ת: כן. זה מה שיש.

ש: מה קרה ב-91'?

ת: ב-87', אחרי שנתיים שהייתי פה בא אח שלי הגדול ממני. אני הבטחתי את הבת שלו לבן שלי ואני

חיתנתי את הבנות שלי עם הילדים שלו. הוא בא. אחר כך באו הבנות של הדוד שלי. ברוך השם עזרתי

להם בהכל, והן התחתנו.

ש: מה עם הבת בינתיים?

ת: הבת נשארה שם.

ש: גם היום היא שם?

ת: לא. ב-92' באה ...

ש: כשאסד נתן רשות לצאת?

ת: כמה חודשים לפני הוא נתן לבת שלי והיא באה.

ש: דרכון הוא נתן לה?

ת: כן, דרכון ...

ש: אז היא באה באופן רשמי. דרך איפה? תורכיה?

ת: תורכיה.

ש: אותו הדבר.

ת: אותו הדבר. ... שדה התעופה, לקחתי אישור ונכנסתי בפנים, קיבלתי את הבת והבאנו אותה. אחרי

ארבעה או חמישה חודשים שמעתי מארצות הברית, התקשר הבן שלי – אבא, אני בארצות הברית.

ש: בניו-יורק?

ת: ניו-יורק, כן. הוא ואשתו והילדים. אחר כך עם הבת שלי. ברוך השם היינו כל שבוע עולים לשדה

התעופה ומקבלים את העולים.

ש: אני מבין שבשלב מסויים אתה מקבל טלפון מקלאש. איך הכרת את קלאש יוסף מארגון יוצאי דמשק?

ת: אני כשבאתי, היתה את סוזי שאמרתי לך.

ש: היא פגשה אותך בשדה התעופה.

ת: בשדה התעופה. אחר כך, אחרי שנה שנתיים כשבאה הבת-דוד שלי, העברתי אותה, לקחתי אותה להנה. ... היה אחד, הוא היה מתקשר אלי. אני בוועד שלהם גם, של ארגון [יוצאי] סוריה.

ש: איך התחברת לוועד?

ת: הוא פעם קרא לנו, הלכנו. עוד לא היה אירגון, [רק] התחיל.

ש: מתי זה היה? באיזו שנה?

ת: פחות או יותר ב-87, '88. הלכנו כמה אנשים.

ש: מאיפה?

ת: מפה, מקרית אתא. היו חלבים, היו קמישלים. אמר – בואו תחתמו פה, אתם אל תעשו כלום. חתמנו.

ש: שתהיו בוועד?

ת: בוועד, והוא יהיה הראש. אחר כך נראה איך ... עשו אירגון ובאמת ברוך השם ... אמר לי – בוא,

אתה באמת, כאילו אני יודע הכל. היו ... מהסוכנות, לבוא לחיפה, תעודת זהות ... לקחת אותם לפה ...

ש: זאת אומרת שעכשיו כל עולה חדש שהגיע לקרית אתא

ת: אני הייתי מטפל בו.

ש: גם לחיפה הגיעו?

ת: כן. יש לנו שתי משפחות בחיפה.

ש: שתי משפחות קמישלויות?

ת: לא. אחת מדמשק. היא היתה עם קמישלי והתגרשה. קניתי לה בית בחיפה.

ש: קנית בכספי הסוכנות.

ת: כן, ברור, עזרתי לה. עזרתי להם בלי תיווך. הם היו מבסוטים כי הם חסכו כמעט 2,000 דולר דמי

תיווך.

ש: זאת אומרת אתה היית מוצא להם את הדירות.

ת: כן, הייתי מוצא להם את הדירות, הייתי עושה מחיר, הייתי קונה, לוקח את ה... שלהם בבנק, כל

הניירות, הכל הייתי מכין, אני לבד.

ש: יפה מאד.

ת: הם רק היו חותמים.

ש: מאיזו שנה התחלת לעשות את זה? שנת '88?

ת: בשנת '88 היה ככה ... לאט לאט. כשהיו הרבה עולים חדשים, התחלתי משנת '92.

ש: מ-'88 עד '92, בכמה משפחות טיפלת ככה כמו שאמרת לי, שבאו לגור הנה בחיפה ובקרית אתא?

ת: היו כאן שתי משפחות והיו בודדים, בנות. גם הבנות של הדוד שלי באו ארבע או חמש כל אחת לבד.

כל כמה חודשים היתה באה [בת אחת] לבד. ברוך השם אני טיפלתי גם בחתונה שלהם. תאמין לי עזרתי

להם הרבה.

ש: אני מבין שהיית מתנדב מטעם הארגון של יוצאי דמשק. אבל שילמו לך את ההוצאות?

ת: נסיעות.

ש: בסדר. אם היית למשל לוקח משפחה שהגיעה, ספר לי מה היית עושה איתה.

ת: משפחה באה לשדה התעופה

ש: היית נוסע לשדה התעופה?

ת: כן.

ש: מי היה מודיע לך שהגיעה משפחה?

ת: הם היו עולים. היו ... גם מארצות הברית וגם מתורכיה.

ש: היו כבר מודיעים לך?

ת: היו מודיעים נגיד לקלאש או לנו, למשפחה, היו מודיעים שהם באים. קודם הייתי הולך לסוכנות ולוקח מפתחות, רושם את השם שלהם.

ש: לוקח מפתחות של דירה כבר?

ת: לא, של עולים חדשים, שיהיה להם איפה לגור. הנה הבת והבן שלי באו, לא היה מקום פה.

ש: בקרית אתא לא היה מקום?

ת: לא. בקרית אתא לא היו קיימות השכונות. את בית העולים העבירו לסטודנטים. הלכתי לרוממה בחיפה. קלאש השתגע איך אני הגעתי לשם. הייתי שואל והולך. לי יש אמונה – כל דבר שהוא לשם שמיים מתקיים. הלכתי לרוממה.

ש: ברוממה היה בית עולים?

ת: בית לעולים חדשים. דירות גדולות. הלכתי לסוכנות בחיפה, נתתי להם שתי דירות. באנו משדה התעופה ישר לרוממה.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: '92. ... מפתחות, כל אחד נתנו לו דירה, ... את המזוודות שם והבאתי אותם לפה. ... אותם איזה שבוע.

ש: אצלך בבית הם היו?

ת: כן, שבוע היו בבית.

ש: שלך?

ת: כן. רק המזוודות, הבגדים והכל [נשארו] שם בבית ברוממה.

ש: בדירות של הסוכנות ברוממה.

ת: כן. היו הולכים ... מיום ראשון עד יום שישי היו לומדים באולפן. ביום שבת היו עושים שבת אצלנו.

ש: הם היו קרובי משפחה שלך?

ת: זה הבן והבת.

ש: כן, ברור.

ת: אחר כך המשיכו, באו גם אנשים. אני הבאתי אותם משדה התעופה ישר לבית עולים חדשים. הייתי רושם את השם שלהם.

ש: לאיפה?

ת: קרית אתא.

ש: פתחו בקרית אתא בינתיים?

ת: כשבאתי הלכתי פה בחיפה לסוכנות ואמרתי להם שברוממה אין מקום. [אמרתי -] ריבוננו של עולם, איפה נשים אותם? אתם לא יכולים לשים אותם בטבריה או בנתניה. אנחנו משפחה או קרובים. אני לא יודע, אין לי רכב שאני מסתובב. אחד שם אמר – בוא ניתן לך בקרית אתא. אמרתי לו בסדר.

ש: בבית העולים?

ת: בבית העולים. נתן לי את השם, נתן לי את המפתחות. התקשר אלי קלאש, שאל – איפה תשים אותם? אמרתי שבקרית אתא. אמר – אל תבלבל לי את המוח, בקרית אתא אין עולים חדשים. אמרתי לו שיש עולים חדשים, קיבלתי את המפתח ומחר הוא תראה. למחרת באו, היו עשר, חמש עשרה משפחות.

ש: היו עשר או חמש עשרה משפחות בבית העולים בקרית אתא?

ת: כן.

ש: ב-92'?

ת: 92', 93'. זה במשך השנים.

ש: אתה אומר 15 משפחות סוריות. קמישלות?

ת: כן. קמישלים שעברו לחלב, כמוני.

ש: כן, ברור, הבנתי. אבל במקור שלהם מקמישלי.

ת: כן. אחר כך התחלתי, היה להם כסף טוב לקנות דירות. לפני זה לא היה. לפני 92' לא היה.

ש: לא היה מה?

ת: לא היה, [לפני 92'] הגיעה להם משכנתא כמו לכל העולים החדשים. אני אגיד לך את האמת, אחד אמר לי ... לא אגיד את השם שלו. אמר לי – כי אתם סורים ואתם הייתם ב... . האתיופים מקבלים את כל הכסף בשביל הדירה, למה אתם לא?

ש: מי זה היה?

ת: אחד.

ש: תגיד, אל תתבייש.

ת: לא, זה אסור לי.

ש: איפה הוא היה עובד, במשרד הקליטה?

ת: לא. הלכתי לקלאש, אמר – או, אתה מבלבל את המוח, היה את זה לאתיופים והפסיקו. אמרתי לו – לא. גם עולים חדשים מדמשק היו ברוממה עם הילדים שלי. הלכו ועשו קצת בלגן אצל קלאש.

ש: מה שאני מבין זה שהעולים החדשים שהגיעו ב-92' לרוממה

ת: הם בעצמם הלכו.

ש: כמה משפחות היו?

ת: היו ארבע, חמש משפחות ברוממה. ... נסעו כולם לתל-אביב לקלאש. [אמרו -] ... ניסע למשרד, אלה לא חיים. ובאמת היה חוק בכנסת שמגיע להם כמו לאתיופים. נתנו להם תנאים כמו לאתיופים.

ש: אתה רוצה להגיד לי שאתה זה שדחפת את העניין הזה?

ת: לא אני, חס וחלילה. אולי הם כשהם עלו. אולי היה לפני וזה התעכב קצת ולא יצא. לא, חס וחלילה, אני לא מתגאה בזה. אולי לפני זה היה דיון בכנסת. אולי היה לפני, לא באותו זמן. העיקר, נתנו את החוק

הזהה. כשנתנו את החוק הזה התחלתי לקנות דירות. הלכתי פעם אחת לקמישלים – מה התנאים שלכם? זה וזה וזה. הבנתי, שמתי הכל בראש. לכל אחד עשיתי את התיק שלו וברוך השם.

ש: ... לכל משפחה היה לך תיק?

ת: לא, אני לא ...

ש: אה, בבנק?

ת: כן, בבנק. לקחתי את החוזה של הדירות לקלאש. הבאתי לו 22, 23 חוזים שקניתי בית לבן-אדם הזה [וזהה].

ש: לעולים החדשים שהגיעו.

ת: כן.

ש: כמה עולים ב-92, '93, '94, הגיעו לפה, לקרית אתא, לחיפה?

ת: יש לי רשימה, אני באמת לא יודע איפה היא. באו בין 20 ל-22.

ש: בין 20 ל-22 משפחות. ובכולן טיפלת?

ת: כן. היו שלוש משפחות בנתניה.

ש: שגם בהן טיפלת?

ת: כן.

ש: איפה הם היו בנתניה?

ת: עכשיו הם גם בנתניה.

ש: הם היו במעון עולים בנתניה?

ת: לא. היה חוק שאם בן-אדם בא לקבל, היה במשרד הקליטה, הוא היה [מקבל] רק סל קליטה. הם קיבלו סל קליטה. לקחנו להם דירות בשכירות שם והם היו משלמים לסוכנות. אם היית גר במרכז קליטה לא היו נותנים לך. סל קליטה נתנו להם. נתנו להם שכר דירה מלא, ואחרי שנה גם הם קנו דירות ולקחו משכנתאות וברוך השם עכשיו הם חיים שם.

ש: אני מבין שכל העולים, 22 עולים בערך שבאו להנה לקרית אתא, גרים פה בקרית אתא?

ת: כן.

ש: כולם?

ת: לא כולם. ... אני יכול ... את הפתק שלי, אני אגיד לך את כל השמות.

ש: בסדר, תיכף נסתכל בפתק. אבל היום הם גרים פה בקרית אתא?

ת: כן. יש שתיים שלוש משפחות שהלכו לראשון לציון.

ש: למה?

ת: אחרי תקופה באמת אני ... בראש. אמרתי – ריבוננו של עולם, בא עולה חדש, נגיד אני ואתה עולים חדשים, באנו לישראל, אני גר בקרית אתא ואתה גר בירושלים. אני קונה בית פה בקרית אתא ב-80,000 דולר. אתה לא יכול לקנות בירושלים אותו בית באותו גודל, אפילו לא ב-130,000. יש הבדל ונותנים לנו אותו דבר. אתה ארבע נפשות, אני ארבע נפשות, לי מגיע 85,000 דולר, לך מגיע 85,000 דולר. אני יכול לקנות את הדירה פה בקרית אתא. שנה לפני ששינו את החוק באה לי המחשבה הזאת. אני קניתי ב-

80,000, אתה בירושלים לא יכול לקנות. אתה צריך להוציא עוד 50,000 ... דירה. אחותי ועוד אחד סורי היו בסוף. אמרתי להם לקנות מהר. קניתי להם, עשיתי להם ... ושינו את החוק. יש שתי משפחות שלא נתנו להן. שינו את החוק. נותנים מלא לירושלים ופה נותנים פחות כמו ש... תאמין לי. אני אמרתי ... משרד השיכון ... בית בקרית אתא ובירושלים אותו הדבר.

ש: ברור. זאת דירה וזאת דירה. אז רצו לתת לעולים דירה.

ת: לוקחים אותו סכום. אני יכול לקנות פה ... אלה שהיו פה לא יכלו לקנות דירה. במקום שנותנים להם 86,000, [נתנו] כמעט 60,000. פחות 25,000 דולר. פה בקרית אתא זה אזור ד' או אזור ה' אני חושב. ... שתיים או שלוש עברו. אחד עבר לירושלים, אחד עבר ...

ש: מה שאני מבין זה שמשרד הקליטה נתן להם מספיק כסף כדי לקנות גם דירות בירושלים.
ת: אמת.

ש: לפני זה לא היה ככה? כולם קיבלו אותו הדבר?

ת: כן. לפני 92' לא היה בכלל. לא פה ולא בירושלים. לא היה בכלל.

ש: היה להם כמו לכל העולים החדשים.

ת: כן, לעולים החדשים. הנה, אני לא קיבלתי כלום. הבנות שעלו לבד קיבלו כמו כל העולים החדשים, רגיל.

ש: עכשיו אתה מספר לי שהיו קצת צעקות, עולים חדשים מרוממה, כמה משפחות באו לקלאש ועשו שם צעקות קצת ואמרו שהם יישארו לחיות שם. איך הם סידרו ... המשפחות?
ת: הם ביניהם. אף אחד לא אמר להם כלום. הם ביניהם עשו. לא עבר חודש ויצא החוק הזה. אני חושב שלפני זה זה היה בדיון.

ש: ועכשיו המשפחות האלה מרוממה יכלו לקנות דירות משלהן?

ת: כן. קנו. היו ברוממה וקנו בתל-אביב. חלק באו וקנו בקרית אתא.

ש: למה חלק מהקמישלים נסעו לירושלים, חלק לקרית אתא וחלק בראשון לציון? לפי מה הם קבעו איפה הם רוצים לחיות?

ת: ראשון לציון זה היה אזור א'. נתנו להם מלא. פה לא היה, זה אזור ד'.

ש: כן, אבל הם עברו לשם [רק] מפני שנתנו להם?

ת: רק בגלל הדירה.

ש: רק בגלל הדירה? לא בגלל שהיו להם שם קרובים או משהו?

ת: לא. המשפחה כולם פה.

ש: אה, המשפחה שלהם דווקא פה.

ת: כן. בגלל הסכום של הדירות.

ש: אז אתה רוצה להגיד לי ששם הם קיבלו מלא ולכן הם הלכו לגור שם?

ת: כן. פה היו נותנים 60,000. אי אפשר היה לקנות דירה. שם נתנו 86,000, 87,000. היו נותנים לו איזה, 4,000, 5,000 דולר ... קנו שם שלוש, ארבע משפחות.

ש: בקרית אתא כאן אני מבין שאתה המשכת לעזור למשפחות האלה?

- ת: כן, עד שכל אחד ישב בדירה משלו. הייתי גם הולך לעירייה, לפה, לשם, עד שהם יכלו להסתדר לבד.
- ש: ועבודה? איך הם הסתדרו עם עבודה?
- ת: כל אחד יש לו פרנסה מאלוהים. כל אחד ... את הפרנסה שלו. עכשיו ברוך השם כולם עובדים. חלק בפניציה.
- ש: בית החרושת לזכוכית.
- ת: כן. יש כמה שעובדים. כל אחד יש לו פרנסה שהקדוש ברוך הוא שלח לו.
- ש: הבנתי. אתה הקמת פה איזה ארגון לעולי קמישלי?
- ת: לא. ביקשו ממני כמה פעמים אבל אני לא רוצה פרסום. רק ככה בשקט.
- ש: אבל אני יודע שיש מישהו שהוציא חוברת ליהודי קמישלי. מי זה היה?
- ת: פה?
- ש: כן, בקרית אתא. איזה איש, אולי אתה, הוציא חוברת של יהודי קמישלי.
- ת: לא יודע. כמה פעמים באו אלי ... עושים את זה, אמרתי שאני לא רוצה.
- ש: מי בא אליך?
- ת: מהעירייה באו כמה פעמים. הביאו צלמים וזה, אמרתי שלא. [אמרו -] תביא את העולים החדשים, נדבר איתם. אמרתי שזה לא העסק שלי ושיעזבו אותי, אני לא רוצה.
- ש: מה הם רצו שתהיה?
- ת: שאני אביא עולים חדשים שידברו איך היו ... צילומים וזה, אמרתי שלא.
- ש: הם רצו לעשות כתבה בעיתון?
- ת: כן. באו עיתונאים. אמרתי שאני לא רוצה.
- ש: אני מדבר על לעשות ועד ליהודי קמישלי פה בקרית אתא.
- ת: יש פה, אני חושב שיש ועד. יש את נציג העדה.
- ש: או, יפה מאוד. מי זה נציג העדה?
- ת: משה לוי. הוא מתפלל בבית הכנסת. היה גם גבאי בית הכנסת.
- ש: החלבי?
- ת: לא, הקמישלי.
- ש: אה, הוא קמישלי?
- ת: כן.
- ש: אז הוא הוציא עיתון. אתה יודע על העיתון הזה?
- ת: לא. זה עכשיו ... אח שלו.
- ש: אח שלו הוציא את העיתון?
- ת: כן, אח שלו. כל אחד מאמא אחרת. הוא לא גר בקרית אתא. גם קלאש מכיר אותו. אני חושב שהוא גר בקרית גת. אם אתה ראתה את החוברת
- ש: ראיתי.
- ת: הוא מזכיר את קרית גת?

- ש: אני לא זוכר. אבל אתה יודע מה, אני אפגוש אותו, את משה לוי.
 ת: הוא גר פה.
 ש: יש לך את הטלפון שלו?
 ת: אני חושב.
 ש: בסדר. עוד מעט. אז אתה אומר שהיה כאן ועד. אתה היית בוועד?
 ת: לא. אני לא רצייתי.
 ש: אז מי כן היה בוועד?
 ת: הוא יודע. תראה, אני אגיד לך את האמת, פה בבית הכנסת הוא נציג העדה עכשיו.
 ש: איזה בית כנסת זה?
 ת: רבי יהודה בן-בתירא. עכשיו הוא גם גבאי בית הכנסת. הוא נציג העדה עכשיו. הוא ביקש ממני,
 אמרתי שאני לא רוצה.
 ש: הוא ביקש ממך שתצטרף לוועד?
 ת: כן. אני הייתי רק עם קלאש.
 ש: כשאתה אומר ועד, היו בחירות, הם עשו אסיפה?
 ת: לא. פעם עשו בחירות, למשה לוי.
 ש: מתי עשו את הבחירות האלה?
 ת: לפני שלוש, ארבע שנים. לפניו היה אחד אחר. הוא יספר לך.
 ש: מה עושה הוועדה הזו? לשם מה הקימו ועד?
 ת: כלום. הוא רק על בית הכנסת. אם יש משהו, הוא הולך לעירייה. אם יש בבית הכנסת בעיות אולי הולך
 ומטפל. הבנתי אותך, זה לא כמו הארגון של קלאש, של דמשק.
 ש: אין להם משרד או משהו?
 ת: לא.
 ש: הכל מבית הכנסת?
 ת: כן.
 ש: אתה יודע על מישהו שהיה לו קשה וניגש לוועד והוועד עזר לו? יש אנשים כאלה?
 ת: לא יודע. אני לא מתערב שם. קודם כל אני רחוק. יש לי פה קרוב את בית הכנסת הבן שלי כל
 שבת הולך וקורא להם
 ש: תגיד לי, היהודים שבאו הנה מקמישלי, הם כולם יראי שמיים? שומרים?
 ת: אסור לדבר, באמת ... , אסור לדבר.
 ש: הם חובשים כיפה?
 ת: לא כולם.
 ש: אבל הם מבקרים בבית הכנסת?
 ת: בטח. אבל תאמין לי, אולי בן אדם שלא מתפלל [הוא] יותר טוב ממני. זה הקדוש ברוך הוא יודע.
 ש: מה שאני רוצה לשאול זה אם הם שומרים על המסורת?

ת: כן, שומרים.

ש: כמה משפחות מקמישלי יש פה היום בקרית אתא?

ת: באמת אני לא יודע. אולי משה לוי יודע.

ש: אולי משה לוי יודע יותר?

ת: כן.

ש: אבל אמרת שיש לך רשימה של אלה שטיפלת בהם.

ת: רשימה של עולים חדשים, לא של אלה שפה. לפה באו בשנת '60, '59.

ש: ברשימת העולים שלך יש 22 משפחות, נכון?

ת: עכשיו ...

ש: בסדר, תיכף נבדוק.

ת: אם הוא מצא ... כי קלאש ביקש ממני פעם ועשיתי לו רשימה ונשאר לי אחד.

ש: העתק.

ת: כן.

ש: הבנתי. העולים מקמישלי כאן נפגשים באיזה מועדון ביחד או משהו?

ת: לא, אין לנו מועדון.

ש: אתם לא עושים אסיפה או בחגים או ארועים או משהו כזה?

ת: לא.

ש: תגיד לי, בבית שלך אתה שומר מסורת, נכון? אני רואה שאתה אדם דתי. אני מבין שיש לך נכדים

כבר, נכון?

ת: כן.

ש: אתה מחנך אותם בצורה כזאת שידעו את המסורת של סוריה?

ת: עכשיו יש לי נכד בשיבה ברכסים. יש לי עוד אחד בשחם.

ש: איפה זה שחם?

ת: פה, ב[רחוב] בן-עמי, למטה.

ש: בקרית אתא?

ת: כן, רק אחד ...

ש: יש פה ישיבה?

ת: כן. הם לומדים ... קוראים בספר התורה, ברוך השם. כמה שאני יכול. עד עכשיו ברוך השם שומעים

[לי]. אחר כך ... כל הנכדים ברוך השם בבית ספר דתי. גם הבנות, גם הילדים, כולם שומרים שבת. עד

עכשיו הם שומעים. אחר כך מה יהיה? הקדוש ברוך הוא יודע.

ש: אתה רוצה להגיד לי עוד משהו על הענין של איך עזרת לעולים או משהו ששכחת אולי?

ת: לא. זה מה ש, קיבלנו אותם בשדה התעופה ו... במרכז קליטה. כל מה שהיה חיכה להם, באמת הייתי

מתעניין, מטפל, כמה שיכולתי באמת עזרתי.

ש: אני מאוד מודה לך על הראיון שנתת לי. אני מקווה שהדברים שלך, אני יודע שהם יעזרו לי לכתוב את החיבור על יהודי סוריה. תודה רבה לך.
ת: גם לך.